

Egy rejtőzködő kritikus (Lévay József a Budapesti Szemle *Értesítő*-rovatában) *

Porkoláb Tibor

Lévay Józsefnek több mint négy évtized alatt közel kétszáz verse és versfordítása jelenik meg a Gyulai Pál (majd Voinovich Géza) által szerkesztett Budapesti Szemlében. Már a folyóirat indulásánál jelen van *Könnyű búcsú* című költeményével,¹ és a Szemle adja közre egyik utolsó életében megjelent versét, a *Tompa emléke* című centenáriumi ódáját is.² A századvég és a századforduló évtizedeiben a *Költemények*-rovatnak – magát Gyulait, valamint a többi kedvelt szerzőt, Szász Károlyt, Vargha Gyulát, Kozma Andort is felülmúlva – Lévay a leginkább foglalkoztatott poétája. Az *Értesítő*-rovat versgyűjteményeiről és Burns-kötetéről közöl elismerő bírálatokat.³ Sokkal kevésbé ismert ugyanakkor, hogy Lévay az 1880-as évek elejétől 1909-ig (Gyulai haláláig) kritikusként is jelen van a Szemlében. Kritikusai működésének homályban maradása jórészt azzal magyarázható, hogy könyvbírálati különféle szignatúrákkal, lényegében *anonym* módon jelennek meg a folyóiratban. E rejtőzködést részben – ahogy erre a Szemle-„dolgozótárs” Angyal Dávid *Emlékezései* rávilágítanak – Gyulai szerkesztői gyakorlatra teszi érthetővé: „Írogattam tovább a Szemle értesítőjébe, a rövid cikkeket, hol »d-t« aláírással, hol más betűt használva aláírásnak. Gyulai szerette, ha a rövid cikkek névtelenül jelentek meg. Az angol szemlék névtelen cikkei példájára gondolt és szívesen hallotta, hogy az olvasók találgatják a cikkek szerzői nevét. Egyszer Salamon Ferenc írt a Kiegyezésről magvas tanulmányt a Szemlébe, és »m. h.« betűkkel írta alá. Gyulaival együtt találtuk ki az aláírást, abban a hiszemben, hogy az olvasók Maszák Hugóra fognak gondolni. Azonban kitűnt, hogy Marczali Henriknek tulajdonították némelyek Salamon tanulmányait, ami nem volt feltűnő, mert Marczali is írt ilyen hatalmas történeti tanulmányokat a Szemlébe betűjel aláírással. Marczali nem igen tiltakozott a szerzőség ellen, amin aztán Gyulai és Salamon jól mulattak.”⁴ Ez a gyakorlat ugyanakkor Lévay szándékaival sem áll ellentétben. Gyulaival folytatott levelezése arról tanúskodik, hogy eleve csak azzal a feltétellel vállalja a bírálói szerepkört, ha szerzősége titokban maradhat. A „titkolódzás” sikerességét illetően Gyulainak többször is meg kell nyugtatnia aggódó „dolgozótársát”. „Abból, hogy Hollán tudja álnevedet s neked izent, ne következtessd ezt: immár hijába volt minden titkolódzás. Az írók közül senki sem tudja; Beöthy Szász Károlyt tartja a cikk szerzőjének, mások engem, némelyek Péterfyt. Csak Szily Kálmán tudja, hogy te írtad a hírhedt szemlét. [...] Csak folytasd barátom a megkezdett lyrai szemlét. [...] Nagyon kérlek a bírálatra s ügyelni fogok kéziratára, hogy senkise lássa” – magyarázkodik például 1893. december 31-én kelt levelében.⁵ 1896. feb-

* A tanulmány a TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0008 jelű projekt részeként – az Új Magyarország Fejlesztési Terv keretében – az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

¹ *Budapesti Szemle*, 1873. 1. köt. 171–174.

² *Budapesti Szemle*, 1917. 491. köt. 293–295.

³ PÉTERFY 1881, 1899, 1892.

⁴ ANGYAL 1971. 112–113. Köszönöm Császtvay Tündének, hogy felhívta a figyelmemet erre a kiadásra.

⁵ MTAK Kt. Ms 5689/282.

ruár 14-én hasonló ígérettel igyekszik munkára serkenteni a vonakodó kritikust: „Úgy eltitkolom, hogy senki sem tudja meg.”⁶ 1900. július 8-án pedig elégedetten írja Miskolcra: „Endrődi s néhány hive, köztök Beöthy is, nagyon haragusznak a kritikára, de úgy látszik, jobbnak tartják az agyon hallgatást. Nem sejtik, hogy te irtad.”⁷ Kritikusi működését Lévay később sem teszi nyilvánossá. Amikor például az Akadémia felkérésére 1911-ben készített életrajza⁸ lezárásaként felsorolja írói működésének „nevezetesebb” adatait, a könyvbírálatokról egy szót sem ejt. Lévay monográfiája, Zsigmond Ferenc sem tud a kritikákról,⁹ pedig ő az új század első éveiben – anyaggyűjtési szándékkal – fel is keresi Lévayt (és a borsodi Lévay-rokonságot). És bár Ady Andre megjegyzése („Az öreg úr [Gyulai Pál] majdnem agyonvert, amikor azt találtam neki mondani, hogy Lévay József, a vén nyugdíjas alispán és falusi bácsi, nem érthet az új, városi, összetett lélek lírájához.”¹⁰), valamint Hatvany Lajos visszatekintése („Akkoriban nagyon haragudott az Arany utáni kor epigon nemzedéke Gyulaira, Lévayra, amiért a *Budapesti Szemle* megszentelt hasábjain üldözték a fiatalságot.”¹¹) mintha arra engedne következtetni, hogy a kortárs írók tudják, de legalábbis sejtik azt, hogy ki rejtőzik a szigorú könyvbírálatok mögött, nemigen lelhető fel adat arról, hogy – a Szemle szűkebb körét leszámítva – bárki is tisztában lett volna a ténnyel: a századforduló éveiben Lévay nem csupán vezérköltője, de meghatározó kritikus is Gyulai folyóiratának. A magyar irodalom „patriarchájaként”, a „népnemzeti” költészet „utolsó mohikánjaként” tisztelt miskolci poéta úgy válik hosszú életének utolsó évtizedében modernségellenes jelképpé, hogy a „modern lantpengetők” és „lyrai reformatorok” ellen irányuló kritikusi tevékenysége lényegében ismeretlen marad. Például a Kisfaludy Társaság miskolci jubileumi Lévay-ünnepélyén (1911. november 19.), amely alkalmat ad „a mai cosmopolita Magyarország”, e „lármás, zavaros eszménynélküli korszak”, „a ferde irányba tévedt ízlés” elleni demonstrációra is, számtalan változatban jut kifejezésre az az óhaj, hogy az ünnepelt még sokáig örvendeztesse „szelid költészete igaz gyöngyeivel a divatos Ady-féle költészet termékeitől megcsömörlött lelkeket és sziveket”.¹² Annak viszont nincs nyoma (bár az ünnepély dokumentumai hiánytalanul hozzáférhetőek a *Lévay Emlékkönyvben* és a Lévay-hagyaték jelentős részét őrző Herman Ottó Múzeumban), hogy a méltatók tisztában lennének azzal: majd negyedszázadon át Lévay írta azokat a könyvbírálatokat, amelyeket bizonyára nagy meglepéssel olvastak a Szemle „megszentelt hasábjain”. Pedig a Gyulai szerkesztői tisztét megöröklő Voinovich Géza már a miskolci ünnepély előtt lerántja a leplet a kritikus Lévayról: a Szemlében megjelenő Lévay-tanulmányában nem csupán azt árulja el, hogy „Lévay számos kisebb bírálatot írt a *Budapesti Szemlébe* verses könyvekről”, de néhány Lévaynak tulajdonított kritikából idéz is.¹³ Az ugyancsak a Szemle „dolgozótársi” és baráti köréhez tartozó Kozma Andor is bepillantást enged

⁶ MTAK Kt. Ms 5689/291.

⁷ MTAK Kt. Ms 5689/302.

⁸ LÉVAY 1919.

⁹ Vö.: ZSIGMOND 1906.

¹⁰ ADY 1909. 41.

¹¹ HATVANY 1981. 149.

¹² LE 1912. 66. 75. 96. Az ünnepélyről vö.: PORKOLÁB 2000.

¹³ VOINOVICH 1911. 129. Mindezt megismétli centenáriumi Lévay-émlébeszédében (1925): VOINOVICH 1943. 77–78. Az emlékeszédet kissé módosított formában lásd LÉVAY–VOINOVICH által sajtó alá rendezett – *Utolsó verseinek* (LÉVAY 1925) és a Franklin-Társulat Lévay-kötetének (LÉVAY 1934) a bevezetőjeként.

– Gyulairól készített „arczképében” – az *Értesítő*-rovat működésébe: „a kit Gyulai Pál levágásra méltat, azt kedveli. [...] Eleven írónak Gyulai Pál írásban csak ilyen harcias módon volt képes tudtára adni, hogy beveszi őt a komoly irodalomba. Ha már valakit ekkép íróvá ütött s úgy gondolta, hogy az most már a Szemle dícséreteit megérdemli, akkor átadta azt az ő galambösz és galambszívű nagy költőtársának s legjobb barátjának, Lévay Józsefnek, hogy írjon róla tovább.”¹⁴

A Lévay kritikusi szerepvállalását övező homályt az irodalomtörténet-írás is csak részben oszlatja el. Schöpflin Aladár például centenáriumi Lévay-tanulmányában (1925) utal arra, hogy a miskolci poéta „verseken kívül versbírálatokat is írt”, konkrétumokkal azonban nem szolgál.¹⁵ Gyulai monográfiája, Papp Ferenc a Gyulai–Lévay-levelezést áttekintve állapítja meg, hogy Lévay műbírálati „1895-től fogva sűrűn követték egymást a Budapesti Szemle *Értesítő*jében vagy külön cikkeként”.¹⁶ Papp a levelezés alapján néhány kritikát azonosít is – hangsúlyozva, hogy a Szemleben Lévaynak „ezeken kívül jóval több bírálata jelent meg”.¹⁷ Ugyanakkor Lévay biográfiája, Miklós Róbert, valamint a hatkötetes akadémiai irodalomtörténeti kézikönyv (1965) Lévay-fejezetének szerzője, Kovács Kálmán nem tesznek említést a kritikákról. A Gyulai-fejezet jegyző Somogyi Sándor viszont megjegyzi, hogy Gyulai Adyt „bíráltatja” Lévayval a Szemleben.¹⁸ Az irodalomtörténet-írás tehát – ha szórványosan is, de – számon tartja Lévay kritikusi működését, könyvbírálatainak azonosítását azonban nem (vagy csak nagyon esetlegesen) végzi el. Még a Szemle bírálataira gyakran hivatkozó Komlós Aladár is csupán egy Vajda János-kritikát kapcsol össze Lévay nevével: „V. Z. jegy alatt 1896-ban Lévay József terjedelmes cikket írt Vajda Jánosról”.¹⁹ Ezt a bírálatot a Vajda-kritikai kiadás is Lévaynak tulajdonítja: „Lévay József a V. Z. betűk mögé rejtőzve nagyon ünneprontó hangon hosszasan boncolja, elemzi Vajda hibáit, fogyatékoságait.”²⁰ Újabban Kosztolánczy Tibor állapítja meg, hogy a Szemle „erős, időnként megsemmisítő erejű” bírálati mögött „leggyakrabban a szelíd miskolci poéta, Lévay József rejtőzik”, ám tételesen ő is csak néhány Szabolcska Mihály-kritika esetében mondja ki Lévay szerzőségét.²¹ A Lévay-kritikák szisztematikus leválogatásának és azonosításának az elmaradása minden bizonnyal arra a – közvélekedéssé váló – meggyőződésre vezethető vissza, mely szerint a Szemle *anonym* és *pseudonym* könyvbírálati Gyulai álláspontját közvetítik. Már a kortársak Gyulai ítéletének felmutatásaként olvassák ezeket a kritikákat – ahogy ezt Németh G. Béla hangsúlyozza: „S bár a lapba Szász Károlytól Lévay Józsefen át a kiváló fordító Nagy Péter református püspökig sokan írtak kritikai-esztétikai cikkeket, a közönség – joggal – Gyulai variáloinak tekintette őket. A Szemle és Gyulai irodalomkritikai tekintetben szinonimává lettek.”²² Érthető tehát, hogy az irodalomtörténet-írás is „Gyulai kritikai működésének” megnyilvánulá-

¹⁴ KOZMA 1913. 4.

¹⁵ SCHÖPFLIN 1925. 391.

¹⁶ PAPP F. 1935–1941. II/675.

¹⁷ PAPP F. 1935–1941. II/669–670.

¹⁸ MIKLÓS 1978; SÖTÉR 1965. IV/221. Lásd még: SOMOGYI 1977. 248. 440.

¹⁹ KOMLÓS 1966. 35. Lásd még: KOMLÓS 1972. 39.

²⁰ VAJDA 1969. II/225. Lásd még: VARGA P. 1994. 106. 160. 309. 310.

²¹ KOSZTOLÁNCZY 2008. 300. 302.

²² NÉMETH G. B. 1981. 137. Lásd még: NÉMETH G. B. 1981a. 86.

saiként kezeli az *Értesítő*-rovat bírálatait,²³ és a szerzői attribúcióra legfeljebb a kritikátörténeti szempontból jelentősnek vélt szerzők (például Péterfy Jenő) esetében vállalkozik.²⁴ Pedig több mint félszáz – főként verseskötetek felett ítéletet mondó – Szemle-cikkről lehet nagy bizonyossággal állítani, hogy Lévay a szerzőjük. (Összehasonlítás végett: még Péterfy Jenő is csak körülbelül negyven szépirodalmi tárgyú bírálattal van jelen a folyóiratban.²⁵) Az azonosítás részben Lévay naplófeljegyzései,²⁶ részben Gyulai és Lévay (máig kiadatlan) levelezése,²⁷ részben a szignatúrahasztnál sajátosságai,²⁸ részben Voinovich Géza adatai²⁹ alapján végezhető el. Ehhez a munkához a miskolci Lévay József Könyvtár 1988-ban kiadott bibliográfiája nemigen hívható segítségül, hiszen csupán egyetlen egy tétellel tudja szaporítani a Voinovich-féle attribúciókat.³⁰ Ám ha e külső források nem is állnának rendelkezésre, a szerzőség megállapításához akkor is elégséges lenne a bírálatok belső sajátosságainak (nyelvhasználatának, normarendszerének, gondolatvezetésének, szerkesztésmódjának, stb.) a vizsgálata. Arany János fíhibuszra írt, élcelődő rigmusainak („ostobaságainak”) egyike ifjú miskolci költőbarátját veszi célba: „Lévay – / Mindig a tavalyi.”³¹ Lévay hajlott korú kritikusként is nagyon kiszámítható és könnyen kiismerhető. Az adatforrások és a szövegsajátosságok – egymást is kontrolláló – áttekintése után kijelenthető, hogy a Szemle stratégiai jelentőségű szépirodalmi bírálatait a kilencvenes évek elejétől-közepétől szinte kivétel nélkül Lévay írja. (Maga Gyulai ekkor már nemigen vállalkozik kritikusi fellépésekre. A Kozma Andor által vizionált – fent idézett – munkamegosztás már csak ezért sem igazolható.) Az említett Vajda- és Szabolcska-kritikák³² mellett Lévay bírálja Vargha Gyula,³³ Bartók Lajos,³⁴ Kozma Andor,³⁵ Ábrányi Emil,³⁶ Reviczky Gyula,³⁷ Endrődi Sándor,³⁸ Jókai Mór,³⁹ Gárdonyi Géza,⁴⁰ Erdős Renée,⁴¹ Kaffka Margit⁴² és Ady Endre költeményeit, valamint *A Holnap*-antológiát.⁴³ Ezek közül az Ábrányi-, a Reviczky-, a Vajda-bírálatot és az Endrődiről írt

²³ Lásd például: HORVÁTH Z. 1974. 181.

²⁴ Lásd a Zimándi P. István – Angyal Dávid és Szilágyi Sándor jegyzéke alapján – összeállított bibliográfiáját: *Péterfy Jenő műveinek jegyzéke*, ZIMÁNDI P. 1972. 511–544.

²⁵ Lásd: ZIMÁNDI P. 1972. 174.

²⁶ Lásd például: LÉVAY 2001. I/121. 132. 222. 225–226. 228. 261. 282. 311. 314. 318. 357. 376. 378. 381. II/57.

²⁷ MTA Könyvtára Kézirattár Ms 570/48–63. 689/209–325.

²⁸ Lévay – két kivételtől eltekintve – a nevének a betűit használja szignatúraként. Legtöbbször az *ó*, illetve az *o* betűt, de gyakran él a *z*, a *v*, az *a* és az *f* betűkkel is. Olykor betűkombinációkat alkalmaz: a *V. Z.*-jegy áll például három könyvbírálata után.

²⁹ VOINOVICH 1911. 129. 131.

³⁰ 464. tétel = LÉVAY 1988. 71.

³¹ ARANY 1982. 242.

³² LÉVAY 1896b, 1892, 1894a, 1899b, 1901, 1905.

³³ LÉVAY 1882.

³⁴ LÉVAY 1890a, 1902c.

³⁵ LÉVAY 1893a, 1899.

³⁶ LÉVAY 1894.

³⁷ LÉVAY 1895.

³⁸ LÉVAY 1897b, 1900a, 1902.

³⁹ LÉVAY 1899c.

⁴⁰ LÉVAY 1902d, 1904b.

⁴¹ LÉVAY 1903b, 1906b, 1909a.

⁴² LÉVAY 1907c.

⁴³ LÉVAY 1908c, 1908e.

második kritikát Gyulai olyan fontosnak tartja, hogy az *Értesítő*-rovatból kiemelve önálló „tanulmányként”⁴⁴ közli. Ráadásul a századvég éveiben Lévy tekinthető a Szemle legtöbbet foglalkoztatott kritikusának. A fentiekén túl bírálatot ír Pósa Lajos, Zalár József, Szalay Fruzina, Radó Antal, Luby Sándor, Jakab Ödön, Makai Emil, Borcsai (Fehér) Géza, Torbágyi-Thurner József, Palágyi Lajos, Zempléni Árpád, Szalay Károly, Tóth Benő, Miklós Elemér, Farkas Imre, Herceg Jenő, Erdélyi Zoltán, Kovács Norbert, Czöbel Minka, Apostol Bertalan, Sas Ede, Harsányi Kálmán, Csizmadia Sándor, Thaly Kálmán, Hajós Izsó, Tömörkény István, Koronghi Lippich Elek, Sajó Sándor, Alba Nevis (Unger Ilona), Vértesy Jenő, B. Szász Piroska, Nil (Rozsnyai Kálmánné Dapsy Gizella), Kulcsár Ferenc, Bodor Aladár, Lengyel Miklós, Oláh Gábor, Illyés Bálint, Vörösmarty Géza és legifj. Szász Károly kötetéről.⁴⁵

Minden jel arra mutat, hogy Gyulai Lévyt tekinti a Szemle legmegbízhatóbb „dolgozótársának”. A ’70-es és a ’80-as években még csak a *Költemények*-rovatot tölti meg barátja verseivel és versfordításaival. A kilencvenes évek második felétől pedig már az *Értesítő*-rovatot is Lévy uralja. „Bírálatos ismertetései” az 1880-as évek elejétől szórványosan, majd a kilencvenes évek közepétől rendszeresen jelennek meg a Szemle-ben – egészen Gyulai haláláig. 1909 második felétől nem jelenik meg többé Lévy-kritika a folyóiratban. E különös, öregkori kritikusi feladatvállalás nyilvánvalóan azzal hozható összefüggésbe, hogy nyugdíjba vonulásával (1895) Lévy felszabadul a vármegyei alispánság (korábban főjegyzőség) hivatali terhei alól. Gyulai szorgos és lelkiismeretes kritikusra talál nyugalmazott barátjában. Levelezésük jórészt abból áll, hogy Gyulai igyekszik minél több recenzió megírására rábírnival Lévyt.⁴⁶ Az a feltétlen bizalom, amely Gyulai és Lévy „dolgozótársi” viszonyát meghatározza, több mint fél évszázados, a ’80-as években – Csengery Antal és Arany János halála után – elmélyülő barátságokra alapozódik.⁴⁷ Ez a mély, feltétlen érték- és nézetközösségen alapuló barátság teszi érthetővé, hogy Gyulai nem csupán „az irodalmi Deák-párt esztétikai törekvéseinek egyik megvalósítóját”⁴⁸ (a „népnemzeti” költőt) látja Lévyban, de harcostársként (Szemle-kritikusként) is számít rá. Lévy pedig igyekszik mindenben megfelelni az elvárásoknak: mély elkötelezettséggel képviseli az *Értesítő*-rovat szépirodalmi bírállataiban érvényesíteni kívánt normarendszert. A rejtőzködő kritikus így válik a „népnemzeti” útról letérő – azaz „pessimista”, „frivol”, „kosmopolita”, „ciffrálgató” és „affectáló” – „modern lantpengetők” és „lyrai reformatorok” következetesen szigorú ellenfelévé.

⁴⁴ Lásd: MTA Könyvtára Kézirattár Ms 5689/291.

⁴⁵ LÉVAY 1897c, 1898a, 1898b, 1899a, 1899d, 1900, 1901, 1901a, 1901b, 1901c, 1902a, 1902b, 1902d, 1902e, 1903a, 1903c, 1903d, 1903e, 1903f, 1903g, 1904a, 1905a, 1905b, 1905c, 1905d, 1906a, 1906c, 1906d, 1906e, 1906f, 1907, 1907a, 1907c, 1908a, 1908b, 1908d, 1909a.

⁴⁶ Lásd például: MTA Könyvtára Kézirattár Ms 5689/291 és 306.

⁴⁷ Erről lásd: LÉVAY 2001. I/121. 382. 406; MTA Könyvtára Kézirattár Ms 5689/320.

⁴⁸ MIKLÓS 1978. 39.

Gyűjtemények, források

MTAK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára

Kt. = Kézirattár

Bibliográfia

ADY 1909

ADY Endre: Szini Gyula. *Nyugat* I. (1909) 40–43.

ANGYAL 1971

ANGYAL Dávid: *Emlékezések*. Kiad. CZIGÁNY Lóránt. London, 1971 (*Szepsi Csombor Kör Kiadványai* 6).

ARANY 1982

ARANY János *Levelezése (1852–1856)*. Kiad. SÁFRÁN Györgyi. Budapest, 1982 (*A. J. Összes Művei* 16).

HATVANY 1981

HATVANY Lajos: Lévay József. In: H. L.: *Harcoló betűk*. Gondolat, Budapest, 1981.

HORVÁTH Z. 1974

HORVÁTH Zoltán: *Magyar századforduló. A második reformnemzedék története (1896–1914)*. Gondolat, Budapest, 1974.²

KOMLÓS 1966

KOMLÓS Aladár: *Gyulaitól a marxista kritikáig (A magyar irodalmi kritika hét évtizede)*. Akadémiai, Budapest, 1966 (*Irodalomtörténeti Könyvtár* 18).

KOMLÓS 1972

KOMLÓS Aladár: Verecke és Dévény között. In: K. A.: *Vereckétől Dévényig*. Szépirodalmi, Budapest, 1972.

KOSZTOLÁNCZY 2008

Kosztolánczy Tibor: „Egy phalanx”? Az 1890-es évek irodalompolitikai küzdelmeiről új megközelítésben. *Irodalomtörténeti Közlemények* 112. (2008) 287–305.

KOZMA 1913

KOZMA Andor: *Gyulai Pál az ember és a költő. Írói arcképek. IV.* Lampel, Budapest, [1913] (*Magyar Könyvtár* 667).

LE 1912

Lévay Emlékkönyv. A költő Kisfaludy-Társasági tagságának ötvenedik évfordulója alkalmából kiadja a Borsod-Miskolci Közművelődési és Múzeum-Egyesület. Miskolcz, 1912

LÉVAY 1882

–z– [LÉVAY József]: Dalok. Írta Vargha Gyula. *Budapesti Szemle* 29. (1882) 488–491.

LÉVAY 1890a

–f. [LÉVAY József]: Erdőzúgás. Költemények. (1883–1889.) Írta Bartók Lajos. *Budapesti Szemle* 63. (1890) 300–311.

Lévay 1892

ó. s. [LÉVAY József]: Költemények. Írta Szabolcska Mihály. *Budapesti Szemle* 71. (1892) 137–145.

LÉVAY 1893a

–z. [LÉVAY József]: Kozma Andor. – Verseik. *Budapesti Szemle* 73. (1893) 463–473.

LÉVAY 1894

–a.–s. [LÉVAY József]: Ábrányi Emil újabb költeményei. *Budapesti Szemle* 78. (1894) 310–323.

- LÉVAY 1894a
v. e. [LÉVAY József]: Hangulatok. Költemények. Írta Szabolcska Mihály. *Budapesti Szemle* 78. (1894) 475–478.
- LÉVAY 1895
–a. [LÉVAY József]: Reviczky Gyula költeményei. *Budapesti Szemle* 83. (1895) 461–471.
- LÉVAY 1896b
V. Z. [LÉVAY József]: Vajda János. *Budapesti Szemle* 87. (1896) 15–38.
- LÉVAY 1897b
–ó. [LÉVAY József]: Kurucz Nóták. 1700–1720. Írta Endrődi Sándor. *Budapesti Szemle* 89. (1897) 139–145.
- LÉVAY 1897c
–ó. s. [LÉVAY József]: Édes anyám. Írta Pósa Lajos. *Budapesti Szemle* 90. (1897) 461–467.
- LÉVAY 1898a
–z. [LÉVAY József]: A Honvéd-világból. Írta Zalár József. *Budapesti Szemle* 94. (1898) 463–469.
- LÉVAY 1898b
–v. [LÉVAY József]: Szalay Fruzina. Egy marék virág. *Budapesti Szemle* 95. (1898) 468–473.
- LÉVAY 1899
–ó– [LÉVAY József]: Szatirák. Írta Kozma Andor. *Budapesti Szemle* 97. (1899) 141–147.
- LÉVAY 1899a
–ó– [LÉVAY József]: Radó Antal. Dalok és történetek. *Budapesti Szemle* 98. (1899) 132–137.
- LÉVAY 1899b
–z. [LÉVAY József], Hangulatok. Költemények, írta Szabolcska Mihály, *Budapesti Szemle* 98. (1899) 463–469.
- LÉVAY 1899c
–ó– [LÉVAY József]: Jókai Mór költeményei. *Budapesti Szemle* 100. (1899) 138–145.
- LÉVAY 1899d
–a– [LÉVAY József]: Luby Sándor: Vergődés. Költemények. *Budapesti Szemle* 100. (1899) 436–441.
- LÉVAY 1900
–a– [LÉVAY József]: Szilágyi és Hajmási. Költői beszély, írta Jakab Ödön. *Budapesti Szemle* 101. (1900) 465–468.
- LÉVAY 1900a
–s. [LÉVAY József]: Endrődi Sándor költeményei. *Budapesti Szemle* 102. (1900) 285–295.
- LÉVAY 1901
–ó– [LÉVAY József]: Költemények. Írta Szabolcska Mihály. Makai Emil. Poétasors. Idegek játéka. Költemények. Írta Borcsai (Fehér) Géza. Szárny-szegetten. Költemények. – Írta Torbágyi-Thurner József. *Budapesti Szemle* 105. (1901) 290–295.
- LÉVAY 1901a
–Z. [LÉVAY József]: Palágyi Lajos újabb költeményei. *Budapesti Szemle* 106. (1901) 471–474.
- LÉVAY 1901b
–a.– [LÉVAY József]: Didó, verses lyrai regény. Írta Zempléni Árpád. *Budapesti Szemle* 107. (1901) 149–153.
- LÉVAY 1901c
–ó [LÉVAY József]: A magam útján. Költemények. Írta Szalay Károly. Mohok és vadvirágok. Költemények. Írta Tóth Benő. Miklós Elemér. Rózsás szalmakalap. *Budapesti Szemle* 108. (1901) 150–155.

- LÉVAY 1902
–z– [LÉVAY József]: Isten felé. Költemények. Írta Endrődi Sándor. *Budapesti Szemle* 109. (1902) 154–158.
- LÉVAY 1902a
–ó– [LÉVAY József]: Farkas Imre. Versek. Marion. Költemények. Írta Herczeg Jenő. *Budapesti Szemle* 109. (1902) 327–331.
- LÉVAY 1902b
–ó.–v. [LÉVAY József]: Margitsziget és más költői elbeszélések. Írta Erdélyi Zoltán. *Budapesti Szemle* 109. (1902) 476–480.
- LÉVAY 1902c
–s. k. [LÉVAY József]: Remény. Emlékezet. Legújabb költemények. Írta Bartók Lajos (1891–1901). *Budapesti Szemle* 110. (1902) 143–150.
- LÉVAY 1902d
–o– [LÉVAY József]: Április. Költemények, írta Gárdonyi Géza, második kiadás. Troubadour-dalok. Költemények, írta Kovács Norbert. *Budapesti Szemle* 111. (1902) 487–491.
- LÉVAY 1902e
–o. [LÉVAY József]: Kakukfüvek. Költemények. 1890–1900. Írta Czóbel Minka. *Budapesti Szemle* 112. (1902) 470–475.
- LÉVAY 1903a
–f. [LÉVAY József]: Pacsirtadal. Költemények. Apostol Bertalan. *Budapesti Szemle* 113. (1903) 144–147.
- LÉVAY 1903b
–o– [LÉVAY József]: Erdős Renée. Versek. *Budapesti Szemle* 113. (1903) 309–313.
- LÉVAY 1903c
–ó– [LÉVAY József]: Sas Ede. Mesék a valóságról. Sas Ede. Aratás. *Budapesti Szemle* 114. (1903) 125–129.
- LÉVAY 1903d
–ó– [LÉVAY József]: Költemények. Írta Harsányi Kálmán. A tölgyfalevél. Költői elbeszélés négy énekben, írta Harsányi Kálmán. *Budapesti Szemle* 114. (1903) 466–472.
- LÉVAY 1903e
l–f. [LÉVAY József]: Csizmadia Sándor: Újabb versek. *Budapesti Szemle* 115. (1903) 138–142.
- LÉVAY 1903f
V. Z. [LÉVAY József]: Kuruczvilág. A Rákóczy-szabadságharcz kétszázados évfordulója alkalmából saját régi költeményeiből egybegyűjté Thaly Kálmán. *Budapesti Szemle* 116. (1903) 150–155.
- LÉVAY 1904a
d. r. [LÉVAY József]: Koronghi Lippich Elek költeményei. 1880–1902. *Budapesti Szemle* 120. (1904) 151–155.
- LÉVAY 1904b
–o. [LÉVAY József]: Fűzfalevél, nyárfalevél... Költemények, írta Gárdonyi Géza. *Budapesti Szemle* 120. (1904) 292–296.
- LÉVAY 1905
–o.– [LÉVAY József]: Csendes dalok. Költemények. Írta Szabolcska Mihály. *Budapesti Szemle* 121. (1905) 466–470.
- LÉVAY 1905a
–o– [LÉVAY József]: Makai Emil munkái. Sajtó alá rendezte Molnár Géza. *Budapesti Szemle* 122. (1905) 144–148.

- LÉVAY 1905b
o. [LÉVAY József]: Sajó Sándor. Útközben, újabb költemények. *Budapesti Szemle* 122. (1905) 449–453.
- LÉVAY 1905c
–y. [LÉVAY József]: Alba Nevis. A Hét csuda. költemények. *Budapesti Szemle* 123. (1905) 457–460.
- LÉVAY 1905d
–y [LÉVAY József]: Vértesy Jenő költeményei. *Budapesti Szemle* 124. (1905) 321–324.
- LÉVAY 1906a
z. v. [LÉVAY József]: Mesék az íróvilágból, írta Radó Antal. *Budapesti Szemle* 125. (1906) 143–146.
- LÉVAY 1906b
–y –f. [LÉVAY József]: Új dalok. Kleopátra. Írta Erdős René. *Budapesti Szemle* 125. (1906) 305–308.
- LÉVAY 1906c
–ó.– [LÉVAY József]: B. Szász Piroska. Versek. Níl. Versek. *Budapesti Szemle* 126. (1906) 300–304.
- LÉVAY 1906d
–V– [LÉVAY József]: A Sivatagban. Költemények, írta: Szalay Károly. *Budapesti Szemle* 126. (1906) 448–451.
- LÉVAY 1906e
–Ó– [LÉVAY József]: Kulcsár Ferencz: Ecce ego. Költemények (1889–1905.) Bodor Aladár: Versek. *Budapesti Szemle* 128. (1906) 170–174.
- LÉVAY 1906f
–V.– [LÉVAY József]: Csipkefátyol, írta Farkas Imre. *Budapesti Szemle* 128. (1906) 487–492.
- LÉVAY 1907
V. [LÉVAY József]: Radó Antal: Római Rhythmusok. *Budapesti Szemle* 129. (1907) 312–315.
- LÉVAY 1907a
V. [LÉVAY József]: Tompa Mihály élete és művei, írta Lengyel Miklós. *Budapesti Szemle* 131. (1907) 137–142.
- LÉVAY 1907c
V–. [LÉVAY József]: Kaffka Margit könyve. Oláh Gábor, Költemények 1904–1906. *Budapesti Szemle* 131. (1907) 468–473.
- LÉVAY 1908a
f.– [LÉVAY József]: Illyés Bálint költeményei. *Budapesti Szemle* 133. (1908) 146–149.
- LÉVAY 1908b
z. [LÉVAY József]: Versek. 1897–1907. Írta Miklós Elemér. *Budapesti Szemle* 133. (1908) 303–306.
- LÉVAY 1908c
–ó– [LÉVAY József]: Vér és arany. Újabb versek, írta Ady Endre. *Budapesti Szemle* 134. (1908) 311–315.
- LÉVAY 1908d
l. v. [LÉVAY József]: Költemények. (1880–1883.) Írta Vörösmarty Géza. *Budapesti Szemle* 135. (1908) 149–152.
- LÉVAY 1908e
f. [LÉVAY József]: A Holnap. Sajtó alá rendezte Antal Sándor. *Budapesti Szemle* 136. (1908) 434–437.

- LÉVAY 1909a
–Z. [LÉVAY József]: Legifj. Szász Károly: Versek. Oláh Gábor: Az élet lobogója alatt. Új versek. Erdős René: Jöttem hozzátok. *Budapesti Szemle* 138. (1909) 312–317.
- LÉVAY 1919
LÉVAY József: Feljegyzések életéről. *Akadémiai Értesítő* XXX. (1919) 5–16.
- LÉVAY 1925
LÉVAY József *Utolsó versei 1909–1918*. Kiad. VOINOVICH Géza. Lampel, Budapest, 1925.
- LÉVAY 1934
LÉVAY József Verseiből. Voinovich Géza bevezetésével. Franklin, Budapest, [1934] (*Élő Könyvek. Magyar Klasszikusok* 58).
- LÉVAY 1988
Lévay József (1825–1918) élete és művei. Válogatott bibliográfia. Lévay József Könyvtár, Miskolc, 1998.
- LÉVAY 2001
Szentpéteri üres fészkek. Lévay József naplója (1892–1917). I–II. Szerk. PORKOLÁB Tibor. Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltár–Herman Ottó Múzeum–Miskolci Egyetem Textológiai Műhelye, Miskolc, 2001.
- MIKLÓS 1978
MIKLÓS Róbert: *Lévay József életútja*. Városi Könyvtár, Miskolc, 1978 (*Borsod-Miskolci Irodalomtörténeti Füzetek* 11.)
- NÉMETH G. B. 1981
NÉMETH G. Béla: *A magyar irodalomkritikai gondolkodás a pozitivizmus korában a kiegyezéstől a századfordulóig*. Akadémiai, Budapest, 1981 (*Irodalomtudomány és Kritika*).
- NÉMETH G. B. 1981a
NÉMETH G. Béla: Defenzió a hatalom fogságában (Gyulai Budapesti Szemléje, a Budapesti Szemle Gyulaija). In: N. G. B.: *Küllő és kerék. Tanulmányok*. Magvető, Budapest, 1981 (*Elvek és Utak*).
- PAPP F. 1935–1941
PAPP Ferenc: *Gyulai Pál*. I–II. MTA, Budapest, 1935, 1941.
- PÉTERFY 1881
–ő. [PÉTERFY Jenő]: Lévay József összes költeményei. (1846–1880). *Budapesti Szemle* 27. (1881) 470–474.
- PÉTERFY 1892
l.–a. [PÉTERFY Jenő]: Burns Róbert költeményei. Fordította Lévay József. *Budapesti Szemle* 70. (1892) 163–166.
- PÉTERFY 1899
p. g. [PÉTERFY Jenő]: Lévay József. Újabb költemények. *Budapesti Szemle* 98. (1889) 311–315.
- PORKOLÁB 2000
PORKOLÁB Tibor: „Üdvözetekből font fényes koszorú” Az 1911. évi Lévay-jubileum rituáléja és retorikája. In: *Az irodalom ünnepei*. Szerk. KALLA Zsuzsa. PIM, Budapest, 2000 (*A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvei* 9)
- SCHÖPFLIN 1925
SCHÖPFLIN Aladár: Lévay József száz éve. *Nyugat* 18. (1925) 389–393.
- SOMOGYI 1977
SOMOGYI Sándor: *Gyulai és kortársai. Fejezetek egy negyedszázad irodalomtörténetéből*. Kiad. SZŐRÉNYI László. Akadémiai, Budapest, 1977

SÖTÉR 1965

A magyar irodalom története. I–IV. Szerk. SÖTÉR István. Budapest, 1965

VAJDA 1969

VAJDA János: *Kisebbségi költemények.* I–II. Kiad. BARLA Gyula, BOROS Dezső. Budapest, 1969 (V. J. *Összes Művei* 1–2.)

VARGA P. 1980

VARGA Pál: Modalitás-típusok a 19. század hetvenes éveinek magyar lírájában. *Studia Litteraria* XVIII. (1980) 93–122.

VOINOVICH 1911

VOINOVICH Géza: Lévy József. *Budapesti Szemle* 146. (1911) 125–134.

VOINOVICH 1943

VOINOVICH Géza: Lévy József (1825–1918.) A Kisfaludy-Társaságban 1925. december 2-án tartott emlékbeszéd. In: V. G.: *Írók és költők.* Bibliotheca, Budapest, 1943 (*Írástudók*)

ZIMÁNDI P. 1972

ZIMÁNDI P. István: *Péterfy Jenő és kora (1850–1899).* Akadémiai, Budapest, 1972 (*Irodalomtörténeti Könyvtár* 28.)

ZSIGMOND 1906

ZSIGMOND Ferenc: *Lévy József élete és költészete.* Grill, Budapest, 1906

MISKOLCI EGYETEM
BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR